

Dvije nove knjige o filozofiji Martina Heideggera u izdanju zagrebačkog TIM pressa - »Politička ontologija Mart

(S)MISAO HEIDEGGERA U NOVIM POGLEDIMA

Po mnogim autoritetima s područja tzv. humanističkih znanosti, Martin Heidegger (1889.-1976.) jedan je od najznačajnijih mislilaca, ne samo novodobne epohe već ukupno gledajući i svekolike povijesti filozofije. Njegov je opus ogroman; cjelokupna djela (Gesamtausgabe) koja objavljuje izdavačka kuća »Vittorio Klostermann« do sada su tiskana u više od sto knjiga i još uvijek nisu dovršena, a naslovi njegovih studija, kao što su: »Bitak i vrijeme« (1927.), »Kant i problem metafizike« (1929.), »Što je metafizika?« (1929.), »O biti istine« (1943.), »Uvod u metafiziku« (1953.), »Šumski putovi« (1950.), »Što znači mišljenje?« (1954.), »Prevladavanje metafizike« (1954.), »Što je to filozofija« (1955.), »Kraj filozofije i zadaća mišljenja« (1964.) smatraju se kanonskim radovima koji su presudno oblikovali (s)misao i duh vremena naše kulture, u širem smislu riječi. Nezaobilazna su lektira za razumijevanje »bitka bića«, tj. čovjeka i njegova/naša svijeta. Heideggerova filozofija raspolaže nepojmljivom spekulativnom dubinom i snagom, hermetična je i teško »prohodna«, oblikovana kompliciranim i gotovo nesavladivim jezikom, ali usprkos svemu, i takva kakva jest, iskazuje izvorna misaona iskustva i probleme na jedan posvema nov, neponovljiv način.

Pitanja bitka i bića

Heidegger se prvenstveno bavi(o) pitanjima bitka i bića, odnosno problemima »zaborava bitka«, egzistencije, ontologije, metafizike, suštinom tehnike i znanosti, kao i suštinom vremena, odnosno temporalnosti, istinom, umjetnošću, jezikom, usudom nihilizma i humanizma, pitanjima kraja filozofije, tj. odnosom filozofije prema teologiji, ali i znanosti, iskustvom prostora i razumijevanjem iskustva kao takvog, hermeneutikom, slobodom pojedinca..., a to su samo »najvidljiviji« fragmenti ove složene i sveobuhvatne misli. I tako je iz(a) svih tih silnih i moćnih misaonih i duhovnih propitivanja »svega što jest« nastala originalna filozofija, istina bez ambicija za izgradnjom sustava koji bi se (po)stavio kao opozit Hegelu i njegovom »katalogu« enciklopedijskih znanosti, već prvenstveno namjerna »propitkivanje« problema bitka kao temelja naše opstojnosti, a samim time i iznalaženju mogućih odgovora kako je uopće došlo do toga da su ta pitanja pala u zaborav.

Heidegger pravi razliku između bitka i bića i tu ontologijsku diferencijaciju dodatno radikalizira, ali i produbljuje; naglašava da je pitanje o zaboravu bitka ujedno i pitanje o smislu bitka i time identifikira nekoliko fenomena zarad kojih se taj »zaborav« dešava. Ali bitno je naglasiti da ti razlozi nisu puko racionalne prirode, već tijekom razvoja/povijesti naše civilizacije nisu bili dovoljno dobro/jasno osviješteni (otuda njegov strastan interes za predsokratovce) i sežu u dubine i daljine koje tek treba istražiti. Skriveni korijeni zaborava bitka nezaobilazno su povezani s metafizikom koja u svom tradicionalnom obličju stvara i oblikuje, odnosno učvršćuje iluziju/privid da postavlja pitanja o bitku i na njih odgovara, a da to ustvari instinski ne čini, tako da nam sumra bivanja/bivstvovanja i dalje ostaje skrivena/nepoznata. Dakle, postoji čitav niz zabluda o bitku, a tri su, smatra Heidegger, fundamentalne: po jednim se radi o »praznom prostoru opć(e)nosti«; drugi tvrde da je to pojam koji nije moguće definirati, a treći da je pojam, sam po sebi razumljiv i »prevodiv« na uobičajni jezik komunikacije, ali izmiče pokušajima relevantnog formuliranja, jer je sam jezik ograničen i ne doseže do iza zaumnih pojmovnih granica. Ali iz te šume idola treba izaći, pred nama se račvaju razne »šumske staze« (Holzwege), i na nama je da snagom duha, ali i intuicije dosegamo (s)misao kojim bi se bitak »izvukao« iz zaborava, a da bi to uistinu bili u stanju, moramo prije

i iznad svega transparentnim učiniti »bitak bića«/čovjeka kao takvog. Ljudsku, tj. našu, vlastitu strukturu nećemo moći shvatiti, tvrdi Heidegger, ako u samu stvaralačku razradu ne unesemo nekoliko novih pojmova, poput »raspoloženja« (Stimmung), jer se samo tako može razotkriti »kako nekome jest i kako mu biva«.

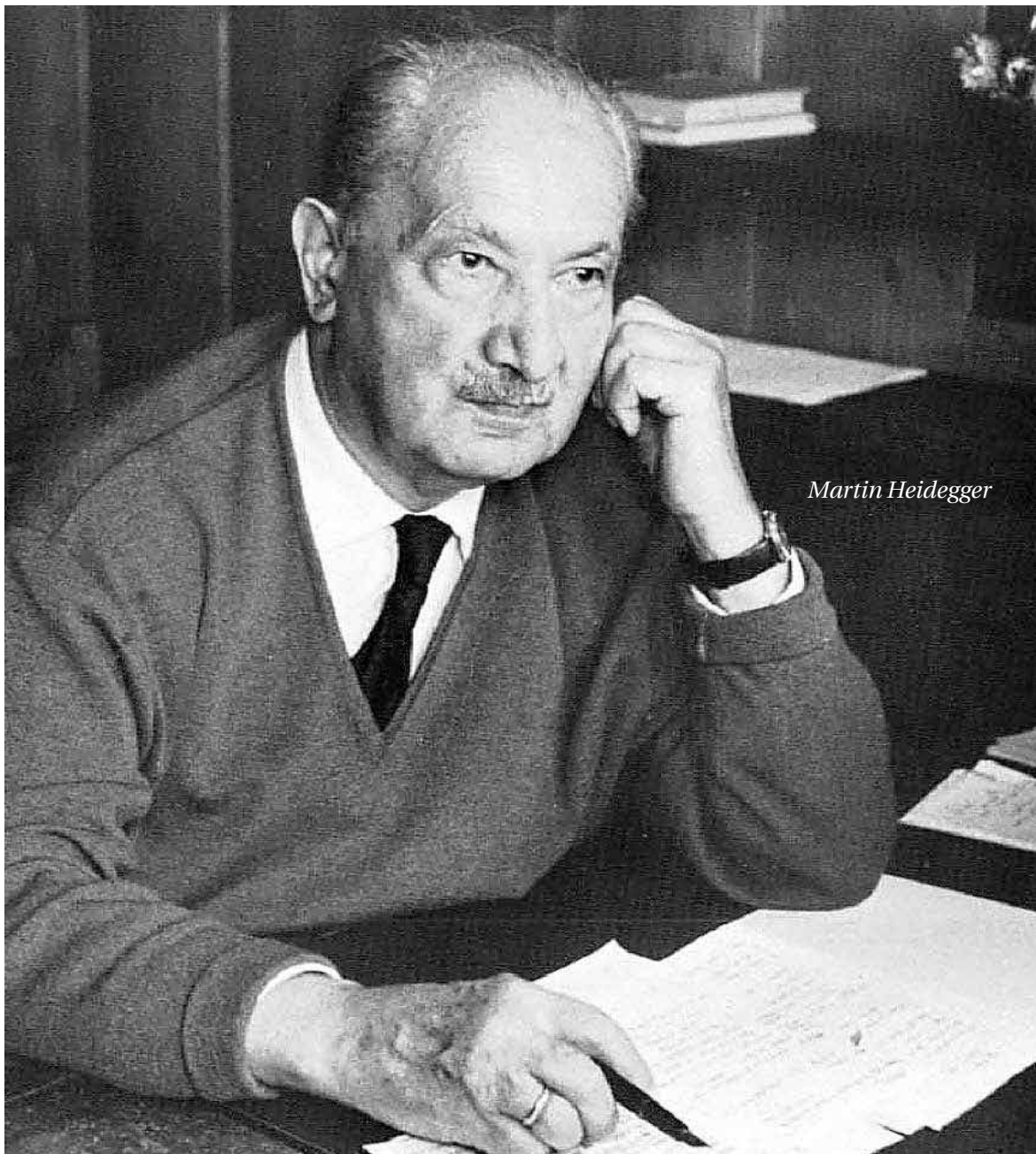
Čovjek kao biće mogućnosti

Poseban je značaj Heidegger pridaovao pojmu tehnike, shvaćao ju je ontološki i u osnovi, tvrdio je, ona ima pozitivnu funkciju jer tjera čovjeka da se »pokrene iz utopljenosti u svakodnevnicu« i oslobađa misao prema artikulaciji »zbijskih mogućnosti«, osmišljava alternative i otvara, na svoj način, put prema bitku. Ali to je put pun opasnosti i time Heidegger dolazi do pojma »brige«/staranja (Besorgen) za druge, jer čovjek otkriva da postoji jedino i zajedno s drugima, u zajednici ljudskih bića. Utoliko su bitne odrednice njegove filozofije: egzistencija, vremenitost, povijesnost i sloboda, a to su ujedno i uvjeti, mogućnosti (p)ostvarenja čovjekova svijeta. Čovjek je biće mogućnosti, samim time nedovršeno i neutemeljeno, koje u borbi za opstanak čini nasilje nad prirodom (i drugim čovjekom) kako bi se mogao afirmirati. Ta afirmacija je ispoljenje koje se na različite načine manifestira, a rat je jedna od »ponuđenih« opcija, ali to je i mogući put samoozbiljenju, potraga za samim sobom, za svojim »zavičajem« i »ukorjenjenjem« i na tom se putu mogu prevladati sve životne prepreke, izuzev vlastite smrtnosti.

Naravno, i život je u povijesnom, generičkom smislu »vječna« kategorija, ali individualno nedokučiva, ali kako bi osmislio »nedokučivo«, čovjek se ponaša kao čuvar, »pastir bitka« i time je Heidegger uspostavio temeljne relacije unutar svoje filozofije, tj. relacije između bitka i bića i kroz njih »uređuje« sve ostale odnose unutar vlastite misaone konstelacije i strukture. Time si otvara put prelaska razradi ostalih pojmova/kategorija svoje filozofije, prije svega reviziji metafizike i suštini tehnike. Metafizika pripada samoj prirodi čovjeka, a njezino prevladavanje je moguće jedino i samo iz (o) pozicije same metafizike, što onda neminovno vodi kraju filozofije, ali ne i kraju mišljenja. Upravo suprotno, to je najava, početak novog mišljenja...

»Crne bilježnice«

Ovo površno »pretrčavanje« kroz osnove Heideggerove filozofije učinilo mi se neophodnim, kako bih lakše pokušao ukazati na ogroman

Martin Heidegger

doprinos povijesti mišljenja ovog nesumnjivo značajnog filozofa, ali i na veliko razočaranje do kojeg je došlo nakon objave njegovi famoznih »Crnih bilježnica« i spoznaje koliko je bio blizak nacionalsocijalizmu i koliko je bio inficiran rasizmom i antisemitizmom. Naravno, svima koji su se sustavno bavili Heideggerovom mišlju, ove činjenice nisu bile nepoznanica, ali dok se nije došlo u prigodu upoznat se s neposrednim tekstom, osobno Heideggerovom rukom (is)pisanim, inkriminiranim fragmentima i tekstovima, mogle su se i nalazile su se isprike i(li) opravdanja za takve postupke i misli. Ali nakon objave »Crnih bilježnica« veliki dio Heideggerovih apologeta nije mogao samo tako (o) lako prijeći preko nedvojbeno nacističkog diskursa, dakako, u pravilu maestralno »zamotanog«, prekrivenog dubokoumnom retorikom, ali ipak je u dovoljnoj mjeri bilo iskaza koji nisu ostavljali nikakvu sumnju, dvojbu o čemu to tako strasno razmišlja nje-mački filozof, čime se oduševljava i što konačno i u svakodnevnom životu radi, a što nepriliči niti jednom čovjeku, a kamoli intelektualcu takvog formata koji je svojim genijem zadivio svijet. Time je otvorio Pandorinu kutiju punu neugodnih pitanja, prije svih: je li moguće da se njegova filozofija, dakako vremenom, posebice rastom ideje nacionalsocijalizma, postupno strukturala kao intelektualna podloga nacističkog pokreta, opravdanje da se »manjim zlom« želi onemogućiti veće. A to su nedvojbeno

onda mogli biti samo Židovi kao sinonim i izvor svekolikog zla koje je sustavno uništavalo Njemačku i kojem je trebalo stati na put. Naravno, ne možda tako drastičnim mjerama koje su prerale u zločin genocida, ali dovoljno radikalnim da ih se p(r)otjera iz zemlje u kojoj su stoljećima živjeli i koju su svojom kulturom, znanjem, duhovnim, ali i poslovnim genijem tako bogato darovali.

Vrijedne knjige

Uvijek ažurni i agilni zagrebački izdavač, TIM press, opet nas je »počastio« dvjema iznimno interesantnim i vrijednim knjigama, a obje su vezane za Heideggerovu misao i djelo; prva je »Politička ontologija Martina Heideggera« (prijevod s francuskog i pogovor Rade Kalanj), jednog od najuplvinijih francuskih, ali svjetskih sociologa, antropologa i filozofa Pierrea Bourdieua (1930. - 2002.), svojedobno ravnateljica Centra za europsku sociologiju, a druga »Novi pogled na Heideggera; mračna strana 'Crnih bilježnica'«. Zapravo se radi o zborniku radova koji su znalački uredili Hašim Bahtijari (izdavač i urednik) i Goran Gretić, a sadrži priloge Daniela Meyera (Sveučilište Paris-Est Creteil Val de Marne), Hassana Givsana (Sveučilište u Darmstadtu) i Charlesa Bambacha (Sveučilište Teksas) i govore o Heideggeru i njegovom kapitalnom djelu »Bitak i vrijeme«.

Drugi dio zbornika naslovljen »Nacionalsocijalizam, rasizam, antisemitizam« sačinjavaju tekstovi Dietera

Thomäe (Sveučilište Sankt Gallen), Gorana Gretića (Fakultet političkih znanosti, Zagreb), Toma Rockmorea (Sveučilište Duquesne), Thomasa Rohkrämera (Sveučilište Lancaster) i Antona M. Fischera (švicarski psihanalitičar), dok treći govori o relaciji metafizike i metapolitike, popraćen maestralnim analizama Marion Heinz (Sveučilište Siegen) i Emanuela Faya (povjesničar francuske filozofije). Prijevode s njemačkog i engleskog jezika potpisali su Hrvoje Gračanin, Jasenka Kekić Fess, Predrag Bejaković, Sabina Folnović Jaitner i Jasmin Jašaragić. Naravno, različiti prevoditelji su koristili različite »instrumente« i vokabular svom radu, tako da je za potrebe zbornika trebalo prevladati terminološku/pojmovnu raznovrsnost i neskladnost, čega se prihvatio jedan od urednika zbornika Hašim Bahtijari, i po vlastitom priznanju pri tome se dobro namučio, ali zajedničkim naporima trud se isplatio.

Nakon što su bile objavljene »Crne bilježnice«, rasprave o smislu filozofije M. Heideggera dobile su posvema nove dimenzije, posebice u Njemačkoj i Francuskoj, gdje je recepcija njegova djela i bila najprisutnija i najintenzivnija. Kao što sam već napomenuo, znalo se za Heideggerovo koketiranje s nacizmom, ali se tome nije pridavao poseban značaj; koliko zbog njegova ogromnog djela koje je svojim uplivom natkrilo svekoliku novodobnu filozofiju, toliko i iz neznanja za dubinu tih relacija i veza, tako da su ta pitanja bila (ne)svijesno marginalizirana. Ali

Martina Heideggera« Pierre Bourdieu i zbornik »Novi pogled na Heideggera; mračna strana 'Crnih bilježnica'«

nakon toga više se nitko nije mogao praviti da ne zna punu istinu o sveza- ma nacizma, antisemitizma, rasizma i velikog filozofa, te su se jasnije i sve preciznije mogle uočiti njegove misli/rečenice/pasusi ugrađene u cjelinu njegove filozofske misli, a koje su, čak izravno participirale s nacionalsocijalističkim idejama i više nego kohabitirale s antisemitizmom.

I kao što u uvodu pišu Marion Heinz i Goran Gretić: »Ti tekstovi ne samo da pružaju informacije o tome kako se tzv. povijest bitka koristi za razumijevanje povijesti filozofije, nego također prenosi sliku o tome kako je Heidegger razumio sebe kao mislitelja tih objekata, a to znači: kako je razumio misleći bit pod utjecajem bitka i kako on vlastiti put mišljenja unutar horizonta ovog utjecaja komentira ili reinterpretira«. Uz opasku koju je često, pomalo gordo, ali ne i manje oholo iznio, da mišljenje u svojoj suštini nikada neće biti zanijekano, a upravo ga je on, koji je najviše pridonio posvemašnjoj afirmaciji i emancipaciji mišljenja, na sramotan način zanijekao. Važno je naglasiti: ovim se zbornikom ne pokušava inicirati nikakav obračun, nikakva osuda Heideggera kao nekakvog, možebitnog ideloga nacizma, jer on to, kao što argumentirano tvrdi Bourdieu, i nije; simpatizer to nedvojbeno da. Ali u ovdje sabranim tekstovima jasno se elaborira (s) misao konzervativne revolucije, a nacizam je jedna od manifestacija te i takve (mračne) revolucije. Istodobno, autori zbornika pokušavaju umjesto moralizatorskog iščudavanja nad pitanjima i problemima vezanim za Heideggera, stvar vratiti/preokrenuti temeljnim filozofskim temama, umjesto da ih pod pritiskom »otkrića« objelodanjenih u »Crnim bilježnicama« pometu »pod tepih« i tako stopiraju evidentne vrijednosti imanentne njegovoj filozofiji.

Kritički glasovi

»Crne bilježnice« (ime dobile po crnim koricama) sadrže relativno kratke zapise; prve tri sveske obuhvaćaju razdoblje 1931. – 1941. i objavljene su u ožujku 2014. godine, a u proljeće 2015. objavljena je i četvrta bilježnica za razdoblje 1942. – 1948., dok je još uvijek nejasno gdje se nalazi bilježnica koja bi se trebala odnositi na 1930./31. godinu. Još uvijek se istraživači Heideggerova djela spore radi li se o njegovom »dnevniku razmišljanja«, aforizmima, izrekama, je li to njegovo filozofsko nasljeđe, ili tek usputne radne fusnote... Ali, važno je napomenuti da su uočena odstupanja između rukopisa i objavljenih tekstova (Sidonie Kellerer) u njegovim cjelokupnim djelima i stoga bi bilo više nego interesantno pratiti tijek tih izmjena/manipulacija, prije svega onih koje se odnose na filozofove eksplicitne antisemitske izjave, a koje su potakle i njegove (do sada) nepokolebane pristupe da si postave pitanje: trebaju li i sami pristupiti reviziji svojih stavova i u kojoj mjeri?

U prvom valu diskusija koje su po tim pitanjima bile pokrenute u Francuskoj čak ni najistaknutiji Heideggerovi kritičari (E. Faye) nisu bili toliko fokusirani na propitivanje valjanosti njegova mišljenja, već na njegov antisemitizam i (li) bliskost s nacizmom. Mnogi su se o tome izjašnjavali (Alain Finkielkraut, Bernard Henri-Lévy...), ali u svakom slučaju francuska akademska zajednica smogla je snage uhvatiti se ukoštac s nimalo lakim pitanjima, (samo)kritički propitujući i vlastitu ulogu u svemu tome. S druge strane, u Njemačkoj raspravu o ovim temama nije pokrenula akademska zajednica, već su se prvi, ozbiljni kritički glasovi javili u redovima vodećih nacionalnih tiskovina, dakle među novinarima koji su (Peter Trawny) pokušali demistificirati Heideggerovu »političku« misao, klasificirati njegov antisemitizam, a u početku se sve svodilo na zaključak da je njegova filozofija samo privremeno bila kontaminirana ovim pogubnim

rasističkim idejama. Ali ubrzo se pokazalo da ovo »sužavanje« pitanja nije, niti može proći samo tako bezbolno; čak su se pojavili autori (u Die Zeitu) koji su u pretjeranom žaru »ideoloških higijeničara« tvrdili da su »Crne bilježnice« u pojedinim dijelovima istovjetne »misaonom zločinu«. I za takav stav navođeni su brojni primjeri, posebice razni citati koji su nedvosmisleno ukazivali na svezu politike i filozofije u Heideggerovu mišljenju oslonjenom o nacionalsocijalističku matricu; tako je mišljenje svog učitelja Edmunda Husserla obezvrijedio kao »židovsko«, tvrdio je da je judaizam jednak »praznoj racionalnosti« itd.

Preplitanje politike i filozofije

Na međunarodnoj konferenciji održanoj na Sveučilištu u Siegenu (travanj, 2015.), posvećenoj istraživanju »Crnih bilježnica«, zaključeno je: »Ono što je novo predočeno u 'Crnim bilježnicama' nije ni antisemitizam ni nacionalsocijalizam kao takav, već njihovo utvrđivanje sredstvima njegova filozofskog mišljenja; ali i nadalje je ostalo spornim radi li se o »malim dozama otrova« (Dieter Thomä) u njegovom svekolikom stvaralaštvu, ili... se radi o tome da se »politički i moralno uznemirujuća otkrića razumiju kao negativna strana Heideggerovog izvornog projekta«, koji je u konačnici (ipak) pozitivno definiran kao »povijesnost bitka«.

Ali preplitanja filozofije i »uznemirujućih« stavova bili su nedvosmisleno potvrđeni, kao i preplitanje politike i filozofije u nacionalsocijalističkom ključu tzv. konzervativne revolucije, čemu je veliki dio svojih promišljanja posvetio Pierre Bourdieu (pre)ispitujući političku ontologiju M. Heideggera. Međutim, kao što tumači G. Gretić, Heidegger je i na različite institucionalne načine bio intenzivno povezan s nacionalsocijalističkim pokretom i pokušao je svjetonazorno-ideološki utjecati, kao što sam kaže, na »veličinu i istinu tog pokreta«.

Naravno, rasprave su se iz sveučilišnih, akademskih krugova posredovanjem medija proširile i u druge sfere javnog, prije svega kulturnog i, dakako, političkog života, poprimale su razne slojeve i dimenzije, pa su se recimo Karl Jaspers i Rudolf Bultmann pitali radi li se o Heideggerovom »lošem karakteru«, ili pak njegovo bavljenje javnim stvarima nema ništa

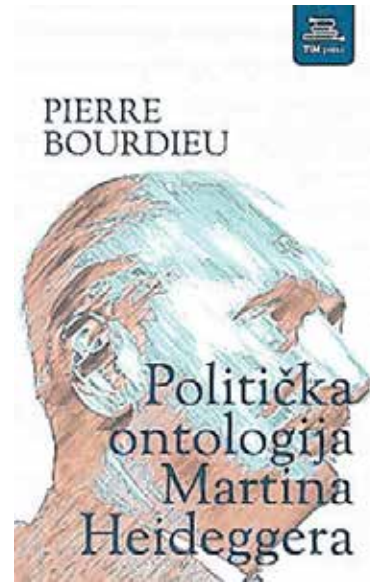
zajedničkog s njegovom filozofijom (Hannah Arendt). To bi možda moglo biti jasnije iz autentičnih, ali još uvijek nedostupnih dokumenata iz filozofove ostavštine na koje ekskluzivno pravo ima njegova obitelj i po njihovoj odluci, za sada su uskraćeni na uvid javnosti. Zašto? Svi dosadašnji »manevri« u zaštiti/obrani lika i djela M. Heideggera uglavnom se temelje/potkrepljuju na vješto, sofisticirano-sofistički sročnim istupima samog filozofa, ali čim prijedaju u širu eksplikaciju stavova gube na »uvjerljivosti«, čak i začuđuju svojom nepodnošljivom banalnošću. Jer, usprkos više ili manje spretno sročnim misaonim akrobacijama, naprosto je »iz aviona« vidljivo da je Heidegger svijesno prešućivao, pa i obmanjivao javnost o svojoj povezanosti i bliskosti s nacistima.

Dr. Gretić piše: »Kao što je poznato, čitav je spor oko Heideggera počeo njegovim znamenitim rektorskim govorom u Freiburgu 1933. godine, kao i nizom spisa iz tog vremena. Posebno su važni, od aplogeta M.H. uglavnom prešućivani govori na sveučilištima u Tübingenu i Heidelbergu... Također valja naglasiti kako je Heidegger u mnogim prigodnim spisima 1933. i 1934. godine, kao uostalom i u drugim, kasnijim predavanjima i seminarima (u akademskoj godini 1939./40. recimo posvećen nihilizmu, ratničkom esteticizmu i kritici dekadencije kod E. Jüngerera) sasvim jasno i izričito zastupao stajališta koja čine bitne elemente nacionalsocijalističkog svjetonazora. To se posebno odnosi na ekstremni i egzaltirani njemački nacionalizam, a što se najbolje vidi u skoro paranoidnim romantično-sentimentalnim tumačenjima Hölderlinovog pjesništva. A kada se pobliže i kritički pogledaju tzv. okolni spisi iz vremena rektorata, na vidjelo izlazi militantno i odlučno zastupanje ideoloških stajališta nacističkog režima u vlastitoj filozofskoj terminologiji.«

Vjerovao u nacionalsocijalizam

Sve do 1948. godine Heidegger je vjerovao u »veličinu i istinu nacionalsocijalizma«, bio impresioniran (što zvuči gotovo nevjerovatno) Hitlerovim uknjiženim bučkurišom »Mein Kampf«, a sve to i mnogo toga sličnog vidljivo je iz njegovih »Crnih bilježnica«. Iz njegove dugogodišnje

U studiji »Politička ontologija Martina Heideggera« čuveni francuski sociolog Pierre Bourdieu pokušao je posredovati, ako ne pomiriti, a ono barem primiriti zaoštrene kontroverze oko Heideggera obnovljene početkom 80-ih godina minulog stoljeća; ne zaboravimo, knjiga je objavljena 1988. godine, dakle kada se još nije (sa)znalo za postojanje »Crnih bilježnica«. Svojim je radom ponudio »preinake« kojima treba ojačati konceptualno-metodološka oruđa u analizi Heideggerove misli, naglašavajući da treba napustiti »opreku između filozofskog i političkog čitanja njegovih spisa«, a budući da su određeni dvoznačnošću, treba ih podvrgnuti »dvostrukom čitanju«, nedjeljivo političkom i filozofskom

korrespondencije s Karlom Jaspersom jasno proizlazi »njegova nesposobnost da prizna krivnju i zablude vlastitog mišljenja iz nacističke ere«. Herbert Marcuse je 1947. godine od Heideggera, svog bivšeg učitelja, tražio da se izjasni o holokaustu i na svoje zaprepaštenje dobio je krajnje mizeran, intelektualno vulgaran odgovor kojim je pokušao sa sebe sprati ljagu participacije sa zločinačkim režimom. Sve nas to (u)vodi, piše dr. Gretić, da se (u)pitamo možemo li, imamo li na to uopće pravo, iz današnje »komotne« perspektive osuđivati Heideggerov angažman 1933. godine i dalje? Ali, ako smo na kritički način, adekvatno kontekstualizirali duhovno stanje tog (ne)vremena, tj. uoči i nakon dolaska Hitlera na vlast vidimo, a kakvo je ono bilo, to je Heidegger neminovno i neizostavno morao znati/uočiti (iako se kasnije pravio ludim i naivnim), ako nikako drukčije, a onda masovnim egzodusom njegovih najboljih učenika iz Njemačke, u pravilu židovskog porijekla, onda sve isprike padaju u vodu. Naprosto nije moguće da se nije zapitao zašto primjerice Karl Löwith, Hans Jonas, Hannah Arendt, posebice upravo ona, s kojom je imao izrazito bliske, čak intimne odnose, Günther Anders, Herbert Marcuse itd. napuštaju pod dramatičnim okolnostima zemlju u kojoj su rođeni. O tome su također na (ne)posredan način svjedočili Ernst Cassirer, Emmanuel Levinas i drugi.

»Crne bilježnice« su pokrenule čitav niz važnih pitanja za razumijevanje lika i djela Martina Heideggera, ali i čitave jedne epohe koja je samo na izgled svršila, ali uvažavajući maksimum »vječnog vraćanje istog«, vidimo kako se iznova na dramatičan način prijeteci obnavlja. A o tome tko je ustvari (bio) M. Heidegger možda je najbolji odgovor, u vidu anegdote/ironijske parabole, dala H. Arendt, duhovito naglašavajući da je ovo istinita priča o »liscu Heideggeru«, koju je završila riječima: »No lisac koji je stanovao u stupici rekao je ponosno: toliko ih pada u moju stupicu, postao sam najbolji od svih lisaca. A u tome je bilo istine, nitko ne poznaje bit stupice bolje od onoga koji čitav život provodi u stupici.«

»Razroka misao«

U studiji »Politička ontologija Martina Heideggera« čuveni francuski sociolog Pierre Bourdieu pokušao je posredovati, ako ne pomiriti, a ono barem primiriti zaoštrene kontroverze oko Heideggera obnovljene početkom 80-ih godina minulog stoljeća; ne zaboravimo, knjiga je objavljena 1988. godine, dakle kada se još nije (sa)znalo za postojanje »Crnih bilježnica«. Svojim je radom ponudio »preinake« kojima treba ojačati konceptualno-metodološka oruđa u analizi Heideggerove misli, naglašavajući da treba napustiti »opreku između filozofskog i političkog čitanja njegovih spisa«, a budući da su određeni dvoznačnošću, treba ih podvrgnuti »dvostrukom čitanju«, nedjeljivo političkom i filozofskom.

Taj svoj imperativ Bourdieu »opravdava« činjenicom da čak ni »kritičari koji ga najviše pojednostavljaju ne mogu zanijekati da su i u najizravnije političkim spisima iznenađeni vokabularom tipičnim za Heideggerov filozofski idiolekt«. »Njegovo djelo postavlja društvenoj povijesti jedan specifičan, ali posvema analogan problem, pred problem nacizma: predstavlja ishod i ispunjenje cjelokupne, relativno autonomne povijesti njemačke filozofije, ali i postavlja pitanje posebnosti razvoja njemačke inteligencije i sveučilišta, kao što nacizam pokreće pitanja posebnosti povijesnog razvoja Njemačke.«

Bourdieuova interpretacija Heideggerove političke ontologije nesumnjivo je originalan pokušaj da se pomire suprotnosti koje se »radaju« kao rezultanta »dvostrukog čitanja«, ali veliko je pitanje može li nas dovesti do toga da prihvatimo Heideggerove istine, ili pak samo istinu o Heideggeru. Autoru je stalo, piše dr. Kalanj u pogovoru Bourdieuove studije, »da se njegova knjiga o Heideggeru shvati kao pokušaj da se oblikuje sociologija filozofskog polja tekstualne proizvodnje u Njemačkoj tijekom međuratnih godina... Problem je u tome što Heideggerova filozofija kao cjelina u sebi nosi prikriven politički smisao«, odnosno u njegovim tekstovima provlači se konstantno referenca na »povijesnu, a to znači konkretnu političku situaciju«. Stoga, ne čudi da je Bourdieu uvod svoje knjige o Heideggeru naslovio »Razroka misao«, jer apostrofirao čitav niz autora (Friedrich Nietzsche, Oswald Spengler, Ernst Jünger...) kojima se obraća Heidegger, s obzirom na to da su mu pogodan »materijal« za prevrednovanje »doba slike svijeta« i otvaraju mu novo, nepregledno »filozofsko polje i prostor mogućnosti«.

Bourdieu također ispituje Heideggerovo mjesto/poziciju unutar konzervativne revolucije, naglašava važnost njegova odnosa s E. Husserlom, kojem je bio asistent, i u tom kontekstu tvrdi da »Heideggerovo djelo tek i jedino u cjelini sadrži ključeve za razumijevanje onih dijelova u njegovom narativu koje možemo okvalificirati mutnim«. A to dvostruko čitanje u konačnici nedopustivo ograničava resurse za razvoj interpretativnih hipoteza i sužava ih na puko političko polje. Za Bourdieu sve diskusije vođene od 60-ih do 80-ih godina prošlog stoljeća oko Heideggerove uključenosti u nacistički projekt nisu bile dovoljno uvjerljive da se prihvati teza da Heideggerova politička misao određuje i njegovu filozofsku misao. A odatle slijedi, tvrdi Randall Collins, braneci Bourdieuovu interpretaciju Heideggera, da je bio u pravu kada je zaključio da njemački filozof »nije morao biti svjestan da konceptima specifičnim za filozofsko polje izražava isto ono što je u političkom polju, s porastom nacizma bilo svojstveno provincijalnoj srednjoj klasi«. To svojevrsno »glajhšaltovanje« Heideggerove misli zapravo je dovelo Bourdieuu da zaključi da je njegova filozofija »usidrena« u dvojnosti, te da i sama ontologija zauzima političko stajalište, istodobno mu dajući isključivo filozofski izraz/frazem. Ali kako se suočiti s nacizmom, kako kritički misliti njegovu bit, a istodobno biti duboko inkorporiran u sustav, a sve bez istinske potrebe da se u duhu filozofije do kraja promisle i sagledaju sve konsekvence koje iz toga mogu, zapravo moraju proizići? Heidegger je ponudio »elegantno«, ali hibridno riješenje: banalizirao je filozofsku asimilaciju nacizma umišljajući da se time i tako može izbjeći vlastita odgovornost. Ali, dakako, nije, niti je mogao, jer odgovornost se ne traži samo za učinjeno već i za ono što se nije (u)činilo, a trebalo je, moralo se, u protivnom čovjek odustaje od samog sebe, svoje ljudskosti. A to se nikakvim, pa i najvještim sofizmima neda nadomjestiti.

Jaroslav PECNIK